

تحلیل مهارت‌های کارآفرینی زنان در مناطق روستایی (مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی شهرستان فریمان)

* حمده سجاسی قیداری^۱، حمیده محمودی^۲، فهیمه جعفری^۳

۱- استادیار، گروه جغرافیه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۲- دانشجوی دکتر، گروه جغرافیه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۳- کارشناس ارشد، گروه جغرافیه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۱۵ آبان ۱۳۹۵

تاریخ پذیرش: ۲۱ آذر ۱۳۹۵

یکی از موضوعات مهم در فرایند توسعه کارآفرینی، داشتن مهارت و خلاقیت است؛ این امر به‌ویژه در جامعه زنان روستایی می‌تواند مفیدتر باشد، به‌طوری‌که مهارت‌های کارآفرینانه زنان در بازار کار و مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی، به یکی از شناسه‌های مهم توسعه انسانی تبدیل شده است. بر این اساس تحقیق حاضر به بررسی مهارت‌های کارآفرینی زنان در نواحی روستایی می‌پردازد. این پژوهش از نوع کاربردی است که با روش توصیفی-پیمایشی انجام شده است. با توجه به مطالعات صورت گرفته در بخش مرکزی شهرستان فریمان، حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران، ۲۰۹ نفر تعیین شد. اطلاعات به‌دست آمده در نرم‌افزارهای SPSS و GIS و تحلیل خاکستری در قالب پرسش‌نامه بررسی شد. آلفای کرونباخ پرسش‌نامه ۰/۹۶ محاسبه شد که نشان‌دهنده پایایی و قابل اعتماد بودن آن است. یافته‌ها نشان داد در روستاهای بررسی شده، در هفت مهارت مطالعه‌شده از لحاظ مقایسه میانگین مهارت مدیریتی، قوی و از لحاظ مهارت تکنیکی و فنی، ضعیف هستند. همچنین بین متغیرهای فردی و مهارت کارآفرینی همبستگی مثبت و معنادار با شدت متوسط تا قوی وجود دارد. بر اساس نتایج حاصل از رتبه‌بندی تحلیل خاکستری، سه روستای قلعه‌نو فریمان با ضریب ۲/۸۷، سنگ‌بست با ضریب ۲/۸۳ و عشق‌آباد با ضریب ۲/۸۲ بیشترین درجه خاکستری را در مقایسه با دیگر روستاهای نمونه به دست آورده‌اند و از نظر مهارت کارآفرینی زنان در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارند.

کلیدواژه‌ها:

خلاقیت، کارآفرینی روستایی، مهارت‌های کارآفرینانه، زنان روستایی، تحلیل خاکستری

مقدمه

فعالیت‌های توسعه اقتصادی تعریف کرده‌اند (بنی اسدی، ۱۳۹۰). یکی از محیط‌های دارای قابلیت مناسب برای توسعه کارآفرینی، محیط‌های روستایی است، چرا که روستا قابلیت زیادی در ایجاد انواع کسب‌وکار در بخش‌های سه‌گانه اقتصاد (کشاورزی، صنعت و خدمات) دارد. همچنین در بین اقشار مختلف روستایی، زنان به خاطر شرایط اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی، بخشی از نیروی‌های مؤثر کار و تولید و فعالیت‌های اقتصادی دخیل در اقتصاد خانوار هستند و در برخی موارد، شواهد گویای این نکته است که در محیط‌های روستایی، نقش زنان در فعالیت‌های اقتصادی بسیار مهم‌تر و بیشتر از مردان است. در محیط‌های روستایی زنانی دیده می‌شود که با ابتکار و خلاقیت و نوآوری اقدام به راه‌اندازی کسب‌وکار و یا فعالیت‌های جدید می‌کنند. فراگیری کارآفرینی بین زنان روستایی نیازمند برنامه‌ریزی‌های دقیق‌تری برای شناسایی عوامل کلیدی تأثیرگذار در توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه است.

بر این اساس، یکی از موضوعات مهم در فرایند توسعه

در عصر کنونی، رشد روزافزون جمعیت، کمبود منابع و امکانات موجود و پیدایش نیازهای اجتماعی و اقتصادی جدید چالش‌های بزرگی فرا روی کشورهای در حال توسعه قرار داده است. بخش عمده‌ای از این چالش‌ها در رکود اقتصادی ریشه دارند (Razghan & Durrani, 2008). با نگاهی به روند توسعه در کشورهای توسعه‌یافته می‌توان دریافت که کارآفرینی ابزار کارآمدی برای کاهش این چالش‌ها به شمار می‌رود (Mirdamadi, Lashgarara & Tabib Zadeh, 2013)، زیرا کارآفرینی با اثربخشی زیاد منجر به توسعه مؤلفه‌های اقتصادی همچون ایجاد اشتغال، نوآوری در فعالیت‌ها، رقابت‌پذیری و غیره می‌شود (Faraji Sabokbar, Badri, Sojasi Qidari, Sadeqloo, & Shahdadi Khaje Asgar, 2011).

امروزه مقوله کارآفرینی به‌سرعت در حال گسترش است و توانسته نقش مهمی در زمینه توسعه کسب‌وکار داشته باشد (Kantor, 2002). اهمیت آن به نحوی است که کارآفرینی را قلب

* نویسنده مسئول:

دکتر حمده سجاسی قیداری

نشانی: مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جغرافیا.

تلفن: ۰۵۲۸۵-۲۸۸۰ (۵۱) ۹۸+

پست الکترونیکی: ssojasi@um.ac.ir

جدول ۱. مروری بر پژوهش‌های انجام‌شده در ارتباط با مهارت‌های کارآفرینی و مهارت‌های کارآفرینی زنان

نویسنده	عنوان مقاله	نتیجه
Pyysiainen et al. (2006)	توسعه مهارت‌های کارآفرین کشاورزان: بررسی برخی از نمونه‌ها	مطالعه حاضر در کشور فنلاند انجام شده است و ماهیت آموزش مهارت را برای کشاورزان بررسی می‌کند که تمایل دارند در کسب و کار خود تنوع ایجاد کنند. نتایج نشان می‌دهد مهارت‌های کارآفرینی ممکن است به عنوان یک ابزار در بررسی‌های تجربی استفاده شود. همچنین مطالعه انجام‌شده در این زمینه نشان می‌دهد می‌توان جایگزین‌های مختلفی برای توسعه مهارت‌های کارآفرینی در زمینه کشاورزی یافت؛ از جمله تمرکز بر لاینات و ایجاد تنوع در استفاده از مزرعه.
Brixiova et al. (2015)	مهارت‌ها و کارآفرینی جوانان در آفریقا: تحلیل و بررسی شواهدی از سوازیلند	محقق در این مطالعه به بررسی تفاوت مهارت کارآفرینی در بین جوانان و بزرگسالان پرداخته و به این نتیجه رسیده است که جوانان در کسب و کارهای خود نسبت به بزرگسالان با چالش‌های بیشتری روبه‌رو هستند. حمایت هدفمند از آموزش کارآفرینی برای رشد مهارت‌ها منجر به کاهش فاصله بین دو گروه می‌شود. همچنین کمبود مهارت مانع عمده‌ای در کسب و کارهای جوانان است.
Morshedi (2014)	چگونه مهارت‌های کارآفرینی کشاورزان را افزایش دهیم؟	محقق در این مقاله بعد از معرفی مهارت‌های کارآفرینی کشاورزی، به منظور افزایش مهارت‌های کارآفرینی در بخش کشاورزی و دستیابی به اهداف توسعه کشاورزی تکنیک‌هایی را مطرح می‌کند.
Seunke et al. (2013)	حرکتی فراتر از مهارت‌های کارآفرینی: عوامل کلیدی آموزش کارآفرینی در کشاورزی چندمنظوره	محقق در این مقاله به این نتیجه رسیده است که برای توسعه مهارت‌های کارآفرینی به توسعه هویت کارآفرینی نیاز است. درک مهارت‌های کارآفرینی کشاورزی مهم است. چالش‌های عمده کشاورزان در زمینه کارآفرینی مانع توسعه مهارت‌های کشاورزی است.
Chell (2013)	بررسی مهارت و فرایند کارآفرینی	محقق در این مقاله به بررسی مهارت و کارآفرینی می‌پردازد و تأکید دارد که مهارت کارآفرینی اهمیت زیادی دارد. ارزش‌نهادن به مهارت‌ها فرایندی ذهنی است و بر شناسایی ماهیت مهارت در فرایند کارآفرینی تأکید دارد.
Jusoh et al. (2011)	تحلیل و بررسی آموزش مورد نیاز کارآفرین: مفاهیم مورد نیاز در مهارت‌های کارآفرینی برای موفقیت کارآفرینان	این مطالعه نشان می‌دهد سطح مهارت‌های کارآفرینی کارآفرینان بررسی شده متوسط است و آن‌ها احساس می‌کنند به مهارت در زمینه‌هایی چون افزایش خلاقیت و نوآوری، مهارت‌های مالی، مهارت‌های تبلیغاتی و... نیاز دارند و بر این باورند که افزایش دانش و مهارت، کارآفرین را موفق‌تر خواهد ساخت. در نتیجه باید کارآفرینی متناسب با نیازها آموزش داده شود تا باعث کاهش اتلاف وقت و هزینه‌های آموزش شود.
Lashgarara et al. (2011)	عوامل مؤثر بر مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی در شهرستان ایلام	این مقاله به بررسی مهارت‌های کارآفرینی زنان در شهر ایلام پرداخته و به این نتیجه رسیده است که سطح مهارت‌های کارآفرینی در منطقه مطالعه‌شده در سطح کم است. در این زمینه زنان روستایی به آموزش نیاز دارند تا زیرساخت‌های لازم فراهم شود.
Morgan et al. (2010)	کشاورزی چندمنظوره و مهارت‌های کارآفرینی کشاورزان: مطالعه موردی کشاورزان توسکانی و ولز بررسی رابطه بین صفات، مهارت‌ها و انگیزه‌های کارآفرینی برای رشد سرمایه‌گذاری‌ها	محقق در این مقاله به این نتیجه رسیده است که بین ویژگی‌های شخصی، نوع شرکت و شرایط اقتصادی، اجتماعی، نهادی و محلی تعامل پیچیده‌ای وجود دارد. همچنین در مهارت‌های کارآفرینی باید به بحث در زمینه نقش کشاورز در تولید محصولات کشاورزی توجه شود.
Baum and Locke (2004)	مهارت‌ها و انگیزه‌های کارآفرینی برای رشد سرمایه‌گذاری‌ها	محقق در این مطالعه به بررسی اثرات، صفات، مهارت‌ها و انگیزه‌های کارآفرینی پرداخته است. این صفات بر رشد سرمایه‌گذاری از طریق ارتباط مؤثر است. در این رابطه کارآفرینان به برنامه‌های آموزشی در این زمینه نیاز دارند.
Zeraatpishe et al. (2015)	بررسی نقش مهارت‌های کارآفرینی در توسعه اشتغال زنان روستایی مطالعه موردی: روستاهای شهرستان کازرون	محقق در این پژوهش به بررسی نقش مهارت‌های کارآفرینی در اشتغال زنان روستایی شهرستان کازرون پرداخته و به این نتیجه رسیده است که بین آموزش مهارت‌های کارآفرینی با انگیزش، خودکارآمدی و عزت‌نفس رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین، رابطه بین متغیرهای عوامل مدیریتی و عوامل فنی با متغیر توسعه مهارت‌های کارآفرینی مثبت و معنی‌دار است.
Hosseini & Lashgarara (2014)	شناسایی عوامل مؤثر در توسعه مهارت‌های کارآفرینی در تعاونی‌های زنان روستایی استان فارس	اولویت‌بندی گویه‌ها نشان می‌دهد برگزاری کلاس‌های آموزشی، آموزش مهارت‌های کارآفرینی و ارائه مشاوره و راهنمایی‌های فنی و کارشناسی مناسب به اعضای تعاونی‌ها در ارتباط با کارآفرینی از مهم‌ترین عوامل آموزشی مؤثر در توسعه مهارت‌های کارآفرینی در تعاونی‌های زنان روستایی است. همچنین بر اساس نتایج رگرسیون عوامل آموزشی، عوامل روان‌شناختی، عوامل مدیریتی و عوامل اقتصادی، حدود ۵۰ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسعه مهارت‌های کارآفرینی را تبیین کرده‌اند.
Mirdamadi et al. (2013)	شناسایی چالش‌های توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی استان قم	این تحقیق با هدف شناسایی چالش‌های توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی استان قم صورت گرفته است. نتایج نشان داد داشتن پشتکار، پافشاری و مقاومت در کار، بیشترین مهارت و گویه‌های توانایی دوراندیشی در کار، مهارت درک و فهم رفتارها و توجه به روابط انسانی در محیط کار در اولویت‌های بعدی قرار دارند. همچنین متغیر چالش‌های مدیریتی مهم‌ترین متغیر تأثیرگذار در توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی است.

نویسنده	عنوان مقاله	نتیجه
Mokhet et al. (2014)	بررسی مهارت‌های شخصیتی کارآفرینانه جوانان روستایی شهرستان گنبد کاووس	نتایج آزمون همبستگی بیانگر وجود رابطه مثبت و معنی‌دار بین میزان تحصیلات و مهارت شخصیتی کارآفرینانه پاسخ‌گویان است، یعنی جوانان روستایی با تحصیلات بیشتر، مهارت‌های کارآفرینی بیشتری داشته‌اند. این یافته حاکی از آن است که زمینه‌های کارآفرینانه مناسبی در جوانان تحصیل کرده روستایی وجود دارد. بنابراین برنامه‌ریزان می‌توانند به منظور اشتغال‌زایی برای جوانان روستایی و ایجاد کسب‌وکارهای کارآفرینانه، تسهیلات اعتباری ویژه‌ای به آن‌ها اختصاص دهند.
Darban As taneh et al. (2012)	بررسی ارتباط بین عملکرد سازمانی و مهارت‌های کارآفرینی مدیران محلی روستایی: مطالعه موردی دهیاران استان قزوین	با توجه به نتایج تحقیق، مهارت‌های کارآفرینی دهیاران در سطح پایینی قرار دارد. لازم است به منظور ارتقای روحیه کارآفرینی، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی و تقویت بنیه اقتصادی روستاییان، اقدامات مؤثری برای شناسایی و به‌کارگیری افراد کارآفرین به سمت دهیاری و نیز افزایش توانمندی و قابلیت کارآفرینی دهیاران انجام شود.
Tabibzadeh & Lashgarara (2013)	شناسایی الزامات توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی استان قم	این تحقیق با هدف شناسایی الزامات توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی استان قم صورت گرفته است. نتایج نشان داد داشتن پشتکار، پافشاری و مقاومت در کار، بیشترین مهارت و گویه‌های توانایی دوراندیشی در کار، مهارت درک و فهم رفتارها و توجه به روابط انسانی در محیط کار در اولویت‌های بعدی قرار دارد. همچنین متغیر الزامات فردی مهم‌ترین متغیر تأثیرگذار در توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی است.
Ibrahimipour et al. (2011)	نقش مهارت در کارآفرینی	با توجه به اهمیت مهارت کارآفرینی، در این مقاله سعی شده است مهارت‌های موردنیاز در زمینه کارآفرینی معرفی شود. برای این کار ابتدا با معرفی و تعریف کارآفرینی، انواع آن و مهارت‌های موردنیاز کارآفرینی، نقش این مهارت‌ها در کارآفرینی تبیین شد.

مجله پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق با استفاده از منابع در دسترس در سال ۱۳۹۵

و مدیریت هدایت کند (Mirdamadi et al., 2013). انتخاب این مسیر مستلزم فراهم‌ساختن بستری است که امکان بروز و ظهور مهارت‌ها و تدابیر خلاقانه و فعالیت‌های کارآفرینانه را فراهم سازد (Tabibzadeh & Lashgarara, 2013 cited in Saber 2007). بنابراین نیاز است تحقیقات متنوعی در این زمینه انجام شود و در اختیار سازمان‌های مربوطه قرار گیرد. برای بررسی بیشتر باید پیشینه تحقیق بررسی شود (جدول شماره ۱).

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد تاکنون مطالعه عمیقی در رابطه با مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی انجام نشده است و مهارت‌ها فقط در رابطه با متغیرهای دیگر از جمله اشتغال و کشاورزی و بُعد جنسیتی بررسی شده‌اند یا به بررسی چالش‌ها و الزامات توسعه آن پرداخته شده است. با توجه به اینکه زنان نیروی کار پنهان و یکی از پایه‌های مهم نیروی کار در روستاها هستند، ضروری است که ابعاد مهارتی کارآفرینی آن‌ها به طور عمیق بررسی شود، زیرا بررسی سطح مهارت کارآفرینی روستاییان، به‌ویژه زنان روستایی و تلاش برای توسعه و تقویت کارآفرینی در فرایند توسعه روستایی از طریق فراهم‌کردن زمینه‌های اولیه آن، اهمیت ویژه‌ای دارد (Hosseiniinia, Yaghoobi Farani, & Seyedin, 2014). این مهارت‌ها می‌تواند در جنبه‌های مختلف زنان مانند فردی و شخصی، ارتباطی، تکنیکی و فنی، ادراکی، بازاریابی و کسب‌وکار (بازارشناسی)، مدیریتی و مالی و حسابداری باشد.

در این مطالعه تلاش شد مهارت‌های مختلف زنان روستایی بخش مرکزی فریمان در زمینه کارآفرینی بررسی و تحلیل شود. هدف این پژوهش، تحلیل مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی

کارآفرینی، داشتن مهارت‌ها و خلاقیت‌های زنان است که در چند دهه اخیر مورد توجه کشورهای مختلف قرار گرفته است (Mirdamadi et al., 2013; Tabibzadeh & Lashgarara, 2013). به‌طوری‌که مهارت‌های کارآفرینانه زنان در بازار کار و مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی اجتماعی، به یکی از شناسه‌های مهم توسعه انسانی تبدیل شده است (Feiz, 2009)، چرا که فعالیت‌های اقتصادی زنان، با فقر و رفاه اجتماعی پیوند مستقیمی دارد (Mir-damadi et al., 2013). بسیاری از صاحب‌نظران توسعه روستایی بر این باورند که شناخت توانمندی‌ها و مهارت‌های زنان، به‌خصوص زنان روستایی و هدایت استعدادهای خلاق آنان می‌تواند در بهره‌برداری از ظرفیت‌های این قشر عظیم اجتماعی مؤثر واقع شود (Tabibzadeh & Lashgarara, 2013).

با توجه به پایین بودن میزان مشارکت اقتصادی زنان روستایی و ضرورت خوداشتغالی آن‌ها برای توسعه روستایی و اقتصادی کشور و نیز با توجه به سهم انکارناپذیر زنان و فعالیت‌های کارآفرینانه آن‌ها در تولید ملی، برنامه‌ریزی برای خوداشتغالی و کارآفرینی زنان از مسائل دولت‌مردان و مسئولان کشور است (Yaqubi Ferani, Soleimani, & Movahedi, 2014). بنابراین هدایت زنان روستایی به سمت برابری اقتصادی و اجتماعی میسر نمی‌شود مگر اینکه زمینه توسعه مهارت‌های کارآفرینی آن‌ها فراهم شود (Lashgarara, Roshani, & Najafabadi, 2011). به عبارتی دیگر، جامعه و سازمان زمانی می‌تواند در مسیر توسعه قرار بگیرد که با ایجاد بسترهای لازم، زنان روستایی را به دانش و مهارت کارآفرینی تجهیز کند تا آن‌ها با استفاده از این توانمندی، دیگر منابع جامعه و سازمان را به سوی ایجاد ارزش و دستیابی به رشد و توسعه

بیکاری زنان، ضروری است که شرایط لازم برای توسعه کسب‌وکار زنان کارآفرین فراهم شود تا زنان با ایجاد کسب‌وکار و فرصت‌های شغلی برای خود و دیگران و با تقویت روحیه کارآفرینی بتوانند معضل کنونی جامعه را کاهش دهند (Yaqubi Ferani et al., 2014). در همین زمینه هیسریج^۲ معتقد است زنان بزرگ‌ترین گروه محرومان جهان هستند و برنامه‌ریزان و کارشناسان باید تلاش خود را به سمت کاهش محدودیت‌ها و محرومیت‌های آنان سوق دهند و زنان روستایی را به سمت برابری اقتصادی و اجتماعی هدایت کنند. این امر فقط با توسعه مهارت‌های کارآفرینی میسر می‌شود (Tabibzadeh & Lashgarara, 2013)، زیرا داشتن مهارت، از ابزارهای اولیه برای آغاز فعالیت کارآفرینی است.

مهارت‌های کارآفرینی شامل آن دسته از فعالیت‌ها یا دانش عملیاتی است که برای استقرار و اداره یک کسب‌وکار اقتصادی موفق نیاز است. چنین دانشی می‌تواند شامل علوم مالی، حسابداری، بازاریابی، مدیریتی، فنی و غیره باشد (Darban As- taneh, Qadiri Masoum, & Firoozi, 2012). به اعتقاد لیونز^۳ (۲۰۰۲) مهارت‌های کارآفرینی، برای توسعه نوآوری‌های تولیدی و خدماتی و نیز تعمیم راه‌حل‌هایی برای ظهور نیازها در بازار ضروری است (Imani Jajromi & Pourrajab Miyandoab, 2012). بررسی روند دو دهه گذشته بیانگر آن است که افراد در همه سطوح به مهارت‌های کارآفرینانه نیاز دارند تا از این طریق توانایی خود را در رویایی با تغییرات جاری زندگی و عدم قطعیت‌های آینده بهبود بخشند. علاوه بر این، آنچه افراد را در یادگیری یک روش نوآورانه برای حل مسئله توانمند می‌سازد، تطبیق‌پذیری با تغییرات، داشتن اعتمادبه‌نفس بیشتر و پرورش خلاقیت از طریق کارآفرینی است که بدون تردید منافع بسیاری را برای جامعه به بار می‌آورد.

در عصر حاضر مهارت تأثیر بسزایی در انجام مطلوب و بهینه کارها، ایجاد رضایتمندی و ارتقای انگیزه در افراد دارد که در نهایت موجب توسعه منابع انسانی و افزایش بهره‌وری می‌شود و یکی از عوامل تأثیرگذار در کارآفرینی است (Tabibzadeh & Lashga- rara, 2013). در همین زمینه دکین و فرل^۴ مهم‌ترین مهارت‌های کارآفرینی را در سه گروه مهارت‌های فردی، بین‌فردی و فرایندی طبقه‌بندی می‌کنند (Darban Astandeh et al., 2012 cited in Deakins & Freel, 2009). طبقه‌بندی دیگری نیز از مهارت‌های کارآفرینی وجود دارد که اغلب صاحب‌نظران حوزه کارآفرینی روی آن اتفاق نظر دارند. در این طبقه‌بندی مهارت‌های کارآفرینی در قالب مهارت‌های سه‌گانه شخصی، فنی و مدیریتی تقسیم‌بندی می‌شود (Darban Astandeh et al., 2012; Haji Zadeh, Salehi, & Qayekhloo, 2012). یافته‌ها و اسناد حاکی از آن هستند که برای

بوده و مطالعه به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است که زنان روستایی تا چه اندازه از مهارت‌های کارآفرینی برخوردار هستند و تفاوت‌های مهارت‌های اولیه کارآفرینی زنان بین روستاهای مطالعه‌شده به چه صورت است.

مروری بر ادبیات موضوع

از دهه ۱۹۸۰ صاحب‌نظران زیادی کارآفرینی را به عنوان عامل توسعه اقتصادی بررسی و آن را یکی از مهم‌ترین ابزارهای توسعه معرفی کردند (Jamshidi Kohsari & Ghasemi, 2008). کارآفرینی ابزار مهمی برای رسیدن به اشتغال پایدار و پیشرفت اقتصادی و در نهایت رفاه اجتماعی مخصوصاً در روستاها به شمار می‌رود. با این وجود کارآفرینی روستایی در اصل هیچ تفاوتی با مفهوم عام کارآفرینی ندارد، فقط شرایط خاص مناطق روستایی از جمله بیشتر بودن ریسک، کمبود امکانات و ضعف مدیریت در این نواحی باعث می‌شود زمینه‌های کارآفرینی در این نواحی با نواحی دیگر متفاوت باشد. کارآفرین روستایی به دنبال شناسایی فرصت‌های جدید، نوآوری و خلاقیت در فعالیتهای کشاورزی و غیر کشاورزی و استفاده بهینه و متنوع و نوآورانه (Rezvani & Najarza- deh, 2009; Mokhet et al., 2014) در راستای ایجاد اشتغال، توزیع مناسب درآمد و بهبود کیفیت زندگی روستاییان است (Hosseini & Soleiman Pour, 2006).

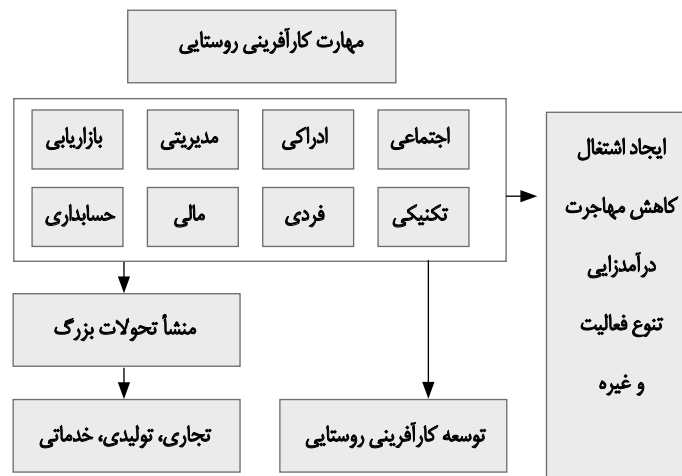
امروزه در نظریه‌های جدید توسعه روستایی از کارآفرینی روستایی به عنوان راهکار مناسبی برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی برای تغییر الگوی زندگی کنونی، کاهش شکاف شهر و روستا، ایجاد برابری اقتصادی، اجتماعی، محیطی و نهادی یاد می‌شود (Yaqubi Ferani et al., 2014 cited in Faraji Sabokbar et al., 2011). دابسون^۱ و همکاران (۲۰۰۳) در مطالعه خود اظهار کردند که برای حیات‌بخشی به هویت کارآفرینی در مناطق روستایی چهار عامل اصلی لازم است که عبارتند از: ایجاد فعالیت متناسب با نیازهای شناسایی شده جامعه محلی؛ تولیدات کافی متناسب با مقیاس، منابع و مهارت‌های محلی؛ تمرکز بر کارآفرینی؛ و یادگیری مداوم از طریق تغییر آموزه‌های قبلی (Faraji Sabokbar et al., 2011 cited in Dabson, Malkin, Matthews, Pate, & Stickle, 2003). اجتماعی بر اساس توانمندی‌های خود، فعالیت‌های کارآفرینانه می‌کنند. از جمله این گروه‌ها می‌توان به جامعه زنان اشاره کرد. در کشور ما زنان نیمی از جامعه را تشکیل می‌دهند، اما سهم ناچیزی از بازار کار ایران را دارند (علیدوست و لشگرآر، ۱۳۹۲). تقویت کارآفرینی زنان روستایی به لحاظ معقول تربودن، انسانی تربودن و سازگار تربودن با محیط‌زیست اهمیت زیادی دارد (حیدری ساربان، ۱۳۹۱). با توجه به محدودیت‌های سرمایه‌گذاری از سوی دولت، توسعه سهم زنان در اقتصاد ملی و مقابله با بحران

2. Hisrich

3. Lyons

4. Deakins and Freel

1. Dabson

تصویر ۱. مدل مفهومی تحقیق

مجله پژوهش‌های روستایی

تمهیدات لازم را در نظر گیرند (Kakapour & Khanifar, 2014). مهارت فردی و شخصی: این مهارت به کسب خودآگاهی، بلوغ عاطفی، توانایی و اراده در قبول مسئولیت و خلاقیت منجر می‌شود (Imani Jajromi & Pourrajab Miyandoab, 2012) که دربرگیرنده مواردی از قبیل نوآوری و خلاقیت (ابتکار)، ریسک‌پذیری یا خطرپذیری، توانایی بررسی موضوعات ناشناخته، پذیرش چالش‌ها، مسئولیت‌پذیری و روحیه تلاش و پشتکار، جست‌وجوی فرصت‌ها در تغییرات و تحولات، کنترل و نظم درونی و غیره است.

مهارت ادراکی: مهارت‌هایی که در چارچوب پردازش صحیح داده‌ها و درک کامل سازمان انجام می‌شود مهارت ادراکی نام دارد (Ahmadi & Doust Mohammadlou, 2010). مهارت ادراکی یعنی توانایی ذهنی برای درک و تجزیه و تحلیل پیچیدگی‌های سازمان و فهم همه عناصر و اجزای تشکیل‌دهنده کار و فعالیت سازمانی به صورت کل واحد (سیستم). به عبارت دیگر، توانایی درک و تشخیص اینکه کارکردهای گوناگون سازمان به یکدیگر وابسته هستند و تغییر در هر یک از بخش‌ها، باید بخش‌های دیگر را تحت تأثیر قرار دهد، به طوری که آگاهی از این روابط و شناخت اجزا و عناصر مهم در موقعیت‌های مختلف، کارآفرین را قادر می‌سازد مسائل و مشکلات را تشخیص دهد و به طریقی تصمیم‌گیری یا اقدام کند که موجبات اثربخشی سازمان را فراهم کند. تفکر نظام‌مند و ادراک و تصمیم‌گیری از اجزای اساسی مهارت‌های ادراکی هستند (Eslamieh, & Mohammad Davoudi, 2014).

مهارت تکنیکی و فنی: مهارت تکنیکی و فنی یعنی دانایی و توانایی برای انجام وظایف خاص که لازمه آن ورزیدگی در به‌کاربردن ابزار و فنون ویژه و شایستگی عمل در رفتار و فعالیت است. مهارت فنی و تکنیکی از طریق تحصیل، کارورزی و تجربه حاصل می‌شود (Khodadadi, & Hasoumi, 2012). به عبارت دیگر، مهارت تکنیکی و فنی توانایی به‌کاربردن فنون، وسایل و ابزار

ایجاد کارآفرینی مؤثر در مناطق روستایی، باید رویکرد ترکیبی بُعدهای مهارتی (ارتباطی یا اجتماعی، تکنیکی و فنی، ادراکی، بازاریابی و کسب‌وکار، مدیریتی، مالی و حسابداری، فردی و شخصی) در نظر گرفته شود تا تأثیرگذاری آن در محیط روستا نمود بیشتری پیدا کند. انواع مهارت‌های کارآفرینی که می‌توانند در پیشبرد و توسعه کارآفرینی مؤثر باشند عبارتند از:

مهارت بازاریابی و کسب‌وکار: در فرهنگ واژگان بنت^۵ بازاریابی، فرایند برنامه‌ریزی، طراحی، قیمت‌گذاری، ترفیع و توزیع ایده‌ها و کالاها و خدمات به منظور مبادله است که اهداف فردی و سازمانی را برآورده می‌سازد. مهارت بازاریابی یکی دیگر از مهارت‌های مورد نیاز کارآفرینان است (Ibrahimpour, Habibian, Janaizadeh, & Nickrooz, 2011).

مهارت مدیریتی: فرایند مدیریت وظیفه‌ای است مبنی بر کسب اطمینان از فعالیت‌هایی که به نحوی در حال اجر بوده‌اند و به دستیابی به هدفی معین منجر می‌شود. این مهارت یکی دیگر از مهارت‌های مورد نیاز کارآفرین است (Ibrahimpour et al., 2011).

مهارت مالی و حسابداری: حسابداری عبارت است از فن ثبت، طبقه‌بندی و تلخیص فعالیت‌های مالی یک مؤسسه در قالب اعداد قابل سنجش با پول. تفسیر نتایج حاصل از بررسی این اعداد حسابداری را زبان تجارت نامیده‌اند. کارآفرینان هر چقدر که این زبان را بهتر یاد بگیرند، بهتر می‌توانند بر زندگی و کسب‌وکار خود تسلط داشته باشند. (Jamshidi Kohsari & Ghasemi, 2008)

مهارت اجتماعی و ارتباطی: مفهوم مهارت اجتماعی به توانایی کارآفرینان برای دراختیارداشتن دیدگاه مشتریان در تعامل با آن‌ها تأکید دارد. جمع‌آوری دیدگاه‌ها می‌تواند به صورت بصری، شناختی و احساسی باشد. این سه جنبه کارآفرینان را قادر می‌سازد نیازهای مشتریان را درک کنند و برای برطرف کردن نیازهای آن‌ها

5. Bennett

جدول ۲. ابعاد و شاخص‌های مهارت کارآفرینی

بُعد	شاخص
مهارت فردی و شخصی	نوآوری و خلاقیت (ابتکار)، ریسک‌پذیری یا خطرپذیری، توانایی بررسی موضوعات ناشناخته، پذیرش چالش‌ها، مسئولیت‌پذیری و روحیه تلاش و پشتکار، کنترل و نظم درونی، توانایی اداره تغییر یا تغییر محوری، پافشاری، مقاومت و پشتکار، تشخیص فرصت‌ها، خودآگاهی، آینده‌نگری و دوراندیشی، استفاده خلاقانه از فناوری اطلاعات، توانایی شناسایی افراد خلاق، مهارت در ارائه راه‌حل‌های نوآورانه در مقابله با چالش‌ها، اعتمادبه‌نفس، مهارت خودارزیابی، داشتن توان رقابتی و حفظ موقعیت، توانایی تحمل و مقابله با مشکلات، انعطاف‌پذیری
مهارت ارتباطی	برقراری ارتباط با دیگران، توانایی انجام کار گروهی، توانایی جلب همکاری، توانایی به‌کارگیری فنون صحیح مذاکره، توانایی تأثیرگذاری بر دیگران، توانایی متقاعدکردن دیگران، توانایی در مکاتبات اداری (فروش، وام و غیره)، توانایی رقابت با رقبا
مهارت تکنیکی و فنی	توانایی نوشتن، آشنایی با فناوری (توانایی کار با رایانه، آشنایی با اینترنت)، مهارت شنیداری یا گوش‌دادن، مهارت مربی‌گری، ایجاد شبکه‌های مدیریت یا مدیریت شبکه‌های، مهارت فناوری، مهارت در تدوین طرح تجاری
مهارت ادراکی	مشارکت و اقدام عملی در نوآوری، آشنایی با تکنیک‌های اجرایی و برنامه‌ریزی، توانایی تجزیه و تحلیل شکست‌ها، مهارت ارزیابی محیط، آگاهی از محیط پیرامون خود، توانایی منطقی عمل کردن و متفکر بودن، توانایی کشف شیوه‌های جدید در انجام فعالیت‌ها، درک فرصت‌ها و تهدیدهای محیط، توانایی کسب اطلاعات، مهارت در شناسایی و درک نیازها و برآورده کردن آن‌ها
مهارت بازاریابی و کسب‌وکار (بازارشناسی)	شناسایی شکاف بازار، مهارت ایجاد کسب‌وکار جدید، آگاهی از روش‌های بازاریابی، شناسایی بازخورد مشتریان، چانه‌زنی برای فروش و بازاریابی، توانایی بررسی تغییرات بازار، توانایی توسعه بازار محلی، توانایی یافتن بازار جدید، توانایی تشخیص و استفاده از فرصت‌های جدید بازار، مهارت تجزیه و تحلیل بازار، مهارت در ارائه خدمات به مشتریان، مهارت در رقابت با رقبا
مهارت مدیریتی	مهارت در برنامه‌ریزی و پیش‌بینی، مهارت در تعیین هدف، قدرت تصمیم‌گیری، مدیریت حسابداری و مالی، مدیریت زمان، مدیریت منابع انسانی و کارکنان، توانایی حل مسئله، مدیریت توسعه شکل مهارت، توانایی رهبری، توانایی مدیریت ریسک
مهارت مالی و حسابداری	توانایی حسابداری، توانایی بررسی مسائل مالی، توانایی جذب منابع مالی لازم، آشنایی با مسائل اقتصادی، مهارت در انجام محاسبات مالی و حساب سود و زیان، مهارت در استفاده بهینه از منابع مالی و فیزیکی، توانایی قیمت‌گذاری محصولات

منبع

Ibrahim Pour, Habibian, Janai Zadeh & Nickrooz, 2011; Imani Jajromi & Pour Rajab Miyandoab, 2011; Jamshidi Kohsary & Ghasemi, 2008; Haji Zadeh, Salehi & Qayekhlou, 2011; Darban Astaneh et al, 2012; Rezvani & Najrazadeh, 2009; Tayeb Zadeh & Lashgarara, 2013; Ahmed Pour, Ghasemi & Alikhany Davvokalaee, 2015; Ahmad Pour Dariani, Nickbin, & Karimi, 2011; Jahangiri & Kalantari Saghafi, 2008; Hosseini & Lashgarara, 2014; Norouzzadeh, & Kossary, 2009; Vafae, Farhad, & Shafee, 2010; Morgan, et al., 2010; Pyysiainen, et al., 2006; Usman & Tasmin, 2015.

و سنجش درستی فرض اولیه تحقیق و واقعیت‌ها، اطلاعات و داده‌ها از منطقه مطالعه شده جمع‌آوری شد. در تحقیق حاضر با توجه به پرسش‌های مطرح شده و در راستای پاسخ‌گویی علمی به سؤال‌ها، چگونگی و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن تبیین شد.

بر اساس چارچوب نظری، ابعاد مهارتی بررسی شده استخراج و بر اساس آن، شاخص‌ها شناسایی شد. مهارت‌ها در هفت سطح مهارتی، مهارت فردی و شخصی با ۲۰ گویه، مهارت ارتباطی با ۸ گویه، مهارت تکنیکی و فنی با ۸ گویه، مهارت ادراکی با ۱۱ گویه، مهارت بازاریابی و کسب‌وکار (بازارشناسی) با ۱۲ گویه، مهارت مدیریتی با ۱۰ گویه و مهارت مالی و حسابداری با ۷ گویه بررسی شد. در مجموع مهارت‌های کارآفرینی با ۷۶ گویه در قالب طیف لیکرت به صورت کمی نمره‌گذاری شدند. با توجه به مطالعات انجام‌شده در زمینه مهارت‌های کارآفرینی، ابعاد و شاخص‌های

موردنیاز برای انجام وظایف خاصی است که از راه تجربه و آموزش به دست آمده باشد (Eslamieh, & Mohammad Davoudi, 2014).

بنابراین با توجه به تصویر شماره ۱ بر خورداری زنان از مهارت‌های مختلف کارآفرینی می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد فعالیت‌های کارآفرینانه مختلف توسعه زنان به‌ویژه در مناطق روستایی و در حوزه‌های خدماتی، تجاری و تولیدی چون گردشگری، کشاورزی، دامداری، باغداری، صنایع دستی و غیره باشد که برآیند آن ایجاد اشتغال، کاهش مهاجرت، درآمدزایی و غیره است.

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نوع کاربردی و روش انجام آن توصیفی پیمایشی است. برای جمع‌آوری اطلاعات از دو روش اسنادی و میدانی (پرسش‌نامه) استفاده شد. به منظور پاسخ‌گویی به سؤال‌ها

تحقیق در جدول شماره ۲ آمده است.

به منظور عملیاتی‌سازی مطالعه، بخش مرکزی شهرستان فریمان به عنوان منطقه مورد مطالعه انتخاب شد (تصویر شماره ۲)، زیرا این منطقه یکی از مناطق با قابلیت بالای کشاورزی و دامداری در استان خراسان رضوی است و زنان نقش زیادی در فعالیت‌های کشاورزی و دامداری دارند. به همین دلیل، فعالیت‌های کارآفرینانه اولیه نیز از سوی آنان در منطقه شکل گرفته است.

$$NO=1/d^2 \cdot 25=1/0.2^2$$

d را می‌توان از ۰/۱ تا ۰/۲ گرفت که در این فرمول ۰/۲ گرفته شده است. سپس از فرمول زیر تعداد روستاهای نمونه به دست آمد.

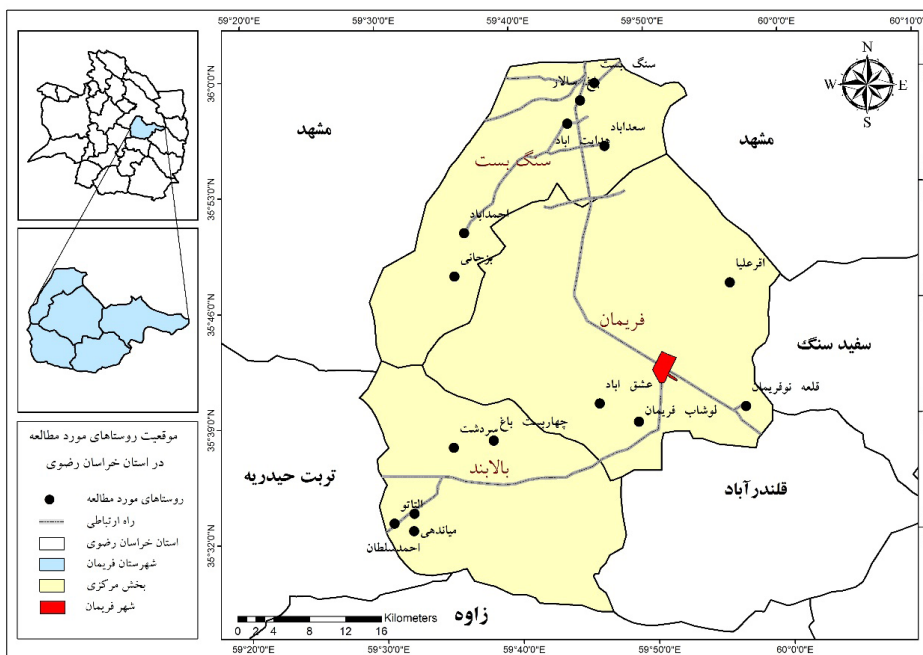
$$n = \frac{n0}{1+n0/N}$$

تعداد روستاهای بیشتر از ۱۰۰ نفر جمعیت زن بخش مرکزی که تعدادشان ۳۶ روستاست (N=۳۶).

با توجه به فرمول بالا، از ۳۶ روستایی که بیشتر از ۱۰۰ نفر جمعیت زن داشتند، ۱۵ روستا که دارای بیشترین جمعیت زنان بودند به عنوان روستاهای نمونه انتخاب شدند (جدول شماره

جدول ۳. روستاهای نمونه، حجم خانوار و تعداد نمونه در هر روستا (۱۳۹۰)

دهستان	روستا	خانوار	زن	نمونه
فریمان	عشق‌آباد	۳۳۸	۶۲۲	۱۶
	قلعه‌نو فریمان	۹۷۵	۱۸۳۴	۴۷
	لوشاب فریمان	۲۶۹	۵۳۰	۱۴
	آقرعلیا	۲۹۱	۵۸۹	۱۵
	احمدآباد	۱۲۳	۱۹۳	۱۰
سنگ‌بست	هدایت‌آباد	۱۶۸	۳۰۵	۱۰
	بیزجانی	۱۸۵	۳۱۱	۱۰
	باغ‌سالار	۲۰۹	۳۵۸	۱۰
	سنگ‌بست	۲۲۶	۳۹۷	۱۰
	سعدآباد	۳۱۲	۵۸۱	۱۵
بالابند	التاتو	۱۲۶	۲۳۵	۱۰
	سردشت	۱۷۵	۳۱۱	۱۰
	میاندهی	۱۹۳	۳۴۰	۱۰
	چهاربست باغ	۲۰۶	۴۰۶	۱۰
	احمدآباد خزایی	۲۵۴	۴۶۹	۱۲
مجموع		۴۰۵۰	۷۴۸۱	۲۰۹

تصویر ۲. موقعیت روستاهای مطالعه‌شده در شهرستان فریمان و در استان خراسان رضوی

از بین ۲۰۹ نفر پاسخ‌گو در روستاهای بررسی‌شده، ۷۶/۶ درصد از افراد متأهل و ۲۳/۴ درصد مجرد بودند. بیشتر زنان روستایی تحصیلات ابتدایی و راهنمایی (به ترتیب ۳۹/۲ و ۳۵/۹ درصد) داشتند. بیشتر پاسخ‌گویان (۴۲ درصد) در گروه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال قرار داشتند. همچنین کمترین تعداد اعضای خانواده ۲ نفر و بیشترین ۱۰ نفر و میانگین تعداد اعضای خانواده ۴/۶ نفر بود. ۲۸/۲ درصد از افراد نمونه شاغل و ۷۱/۸ درصد از افراد خانه‌دار بودند.

بررسی شاخص‌های مهارت‌های کارآفرینی در منطقه با استفاده از

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی (آزمون همبستگی پیرسون و تی مستقل) در نرم‌افزار SPSS و برای رتبه‌بندی روستاها از لحاظ مهارت‌های کارآفرینی، از تحلیل رابطه خاکستری (وزن‌دهی استفاده‌شده در تحلیل رابطه خاکستری، تخصیص نقطه‌ای است) و برای نمایش رتبه به‌دست‌آمده از تحلیل رابطه خاکستری از GIS استفاده شد.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

جدول ۴. متغیرها، ابعاد، گویه و میزان آلفای کرونباخ

آلفای کرونباخ	تعداد گویه	مهارت‌ها
۰/۹۱	۲۰	مهارت فردی و شخصی
۰/۸۱	۸	مهارت ارتباطی
۰/۷۳	۸	مهارت تکنیکی و فنی
۰/۷۴	۱۱	مهارت ادراکی
۰/۸۸	۱۲	مهارت بازاریابی و کسب‌وکار (بازارشناسی)
۰/۶۰	۱۰	مهارت مدیریتی
۰/۸۰	۷	مهارت مالی و حسابداری
۰/۹۶	۷۶	مجموع

جدول ۵. میانگین شاخص های مهارت های کارآفرینی در منطقه مطالعه شده (آزمون کای اسکوتر)

Sig.	میانگین	مهارت ها
۰/۰۰۰	۲/۶۹	مهارت بازاریابی و کسب و کار (بازارشناسی)
۰/۰۰۰	۲/۷۵	مهارت فردی و شخصی
۰/۰۰۰	۳/۰۷	مهارت مدیریتی
۰/۰۰۰	۲/۵۲	مهارت مالی و حسابداری
۰/۰۰۰	۲/۷۴	مهارت ادراکی
۰/۰۰۰	۲/۸۶	ارتباطی
۰/۰۰۰	۱/۶۲	مهارت تکنیکی و فنی
۰/۰۰۰	۲/۶۱	مهارت های کارآفرینی

مجلات پژوهش های روستایی

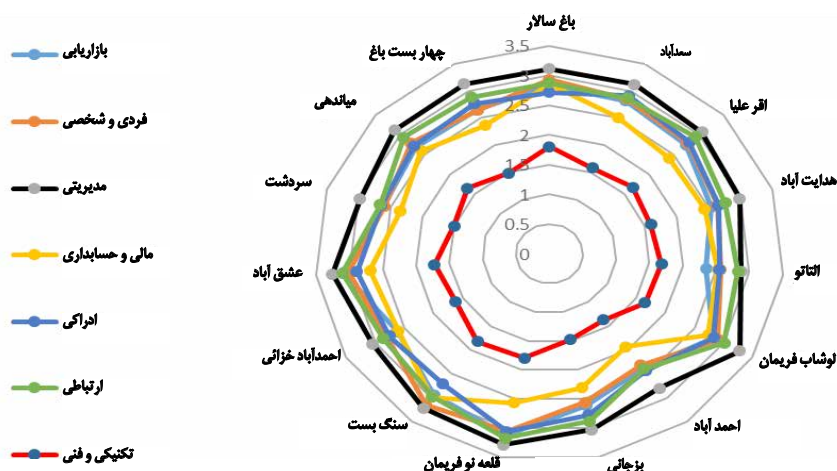
منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۵

جدول ۶. میانگین متغیرهای تحقیق به تفکیک روستا

روستا	بازاریابی	فردی و شخصی	مدیریتی	مالی و حسابداری	ادراکی	ارتباطی	تکنیکی و فنی	مهارت های کارآفرینی
باغ سالار	۲/۸۴	۲/۹۳	۳/۱۱	۲/۸۵	۲/۷۱	۲/۸۷	۱/۸۰	۲/۷۳
سعدآباد	۲/۸۱	۲/۸۵	۳/۱۲	۲/۵۱	۲/۹۱	۲/۸۷	۱/۵۸	۲/۶۶
اقرعلیا	۲/۷۴	۲/۷۸	۳/۰۶	۲/۴۰	۲/۸۱	۲/۹۴	۱/۶۷	۲/۶۳
هدایت آباد	۲/۵۴	۲/۶۴	۲/۹۹	۲/۴۴	۲/۶۵	۲/۷۶	۱/۵۹	۲/۵۲
التاتو	۲/۳۵	۲/۵۷	۲/۸۸	۲/۵۳	۲/۵۵	۲/۸۳	۱/۶۸	۲/۴۸
لوشاب فریمان	۲/۸۳	۲/۹۰	۳/۲۸	۲/۷۴	۲/۸۳	۳/۰۱	۱/۶۵	۲/۷۵
احمدآباد	۲/۳۸	۲/۳۲	۲/۸۰	۱/۹۴	۲/۴۴	۲/۴۰	۱/۳۸	۲/۳۴
بزجانی	۲/۶۲	۲/۵۶	۳/۰۳	۲/۳۱	۲/۷۸	۲/۸۸	۱/۴۸	۲/۵۲
قلعه نو فریمان	۳/۱۳	۳/۰۶	۳/۲۹	۲/۵۷	۳/۰۶	۳/۱۸	۱/۸۰	۲/۸۷
سنگ بست	۲/۹۴	۳/۱۴	۳/۲۱	۲/۹۹	۲/۷۱	۲/۹۸	۱/۸۳	۲/۸۳
احمدآباد خزایی	۲/۶۲	۲/۸۰	۳/۰۵	۲/۶۱	۲/۷۶	۲/۸۶	۱/۶۲	۲/۶۲
عشق آباد	۳/۰۹	۳/۰۱	۳/۲۶	۲/۶۹	۲/۸۹	۳/۱۱	۱/۷۳	۲/۸۲
سردشت	۲/۶۱	۲/۵۹	۲/۹۷	۲/۳۴	۲/۶۴	۲/۶۶	۱/۵۰	۲/۴۷
میاندهی	۲/۶۸	۲/۷۸	۳/۱۱	۲/۵۸	۲/۷۲	۲/۹۳	۱/۶۵	۲/۶۳
چهاربست باغ	۲/۶۵	۲/۶۴	۳/۱۳	۲/۳۶	۲/۷۶	۲/۸۸	۱/۴۸	۲/۵۶
میانگین	۲/۷۲	۲/۷۷	۳/۰۹	۲/۵۲	۲/۷۵	۲/۸۸	۱/۶۳	۲/۶۲

مجلات پژوهش های روستایی

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۵

تصویر ۴. میانگین متغیرهای تحقیق به تفکیک روستا (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵)

آزمون کای اسکوتر

نسبتاً خوبی دارد.

در تحقیق حاضر متغیر مهارت‌های کارآفرینی به کمک مؤلفه‌های متعدد مرتبط با مهارت‌های کارآفرینی، با ۷ شاخص و ۷۶ گویه کمی شده است. برای بررسی وضعیت این متغیر در منطقه مطالعه‌شده با توجه به تعداد پاسخ‌گویان که ۲۰۹ نفر است، از آزمون کای اسکوتر استفاده شده است. با استفاده از آزمون کای اسکوتر، میزان معناداری برای تمام شاخص‌ها کمتر از ۰/۰۵ محاسبه شد. تمام شاخص‌های مهارت کارآفرینی معنادار بود و قابلیت تعمیم به تمام جامعه را دارد. بررسی تفاوت میانگین شاخص‌های مهارت کارآفرینی در منطقه با اطمینان ۹۵ درصد تصادفی نیست و واقعی است. بر اساس گویه‌ای که بیشترین فراوانی را داشته است می‌توان این نکته را ذکر کرد که در این متغیر میزان شاخص‌های مهارت‌های کارآفرینی در منطقه مطالعه‌شده، نسبت بیشتری از جامعه گویه «متوسط به پایین» (۲/۶۱) را انتخاب کرده‌اند؛ به حدی که با گویه‌های دیگر تفاوت معناداری وجود دارد (جدول شماره ۵).

یافته‌های استنباطی

بررسی رابطه بین متغیرهای فردی و مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی

همان‌طور که در جدول شماره ۷ مشاهده می‌شود، سن با آماره پیرسون ۰/۷۵، وضعیت تأهل با آماره پیرسون ۰/۷۷ و تحصیلات زنان با آماره پیرسون ۰/۷۰ با مهارت‌های کارآفرینی رابطه‌ای مستقیم با شدتی قوی دارد؛ بدین معنی که با افزایش سن و تحصیلات و متأهل شدن زنان، مهارت‌های کارآفرینی هم افزایش می‌یابد. همچنین بین بُعد خانوار و شاغل بودن زنان نسبت به زنان خانه‌دار با آماره پیرسون ۰/۵۵ و ۰/۵۶۳ با مهارت‌های کارآفرینی رابطه‌ای مستقیم با شدتی متوسط تا قوی وجود دارد؛ بدین معنی که هر چه بُعد خانوار زنان بیشتر باشد، زنان مهارت و زمان بیشتری برای افزایش آن دارند. زنان شاغل نسبت به زنان خانه‌دار مهارت بیشتری دارند، زیرا شاغل بودن زنان سبب می‌شود در زمینه‌های مختلف مهارت خود را ارتقا دهند. همچنین با توجه به میزان معناداری به دست آمده، رابطه هر پنج شاخص (سن، وضعیت تأهل، تحصیلات، بُعد خانوار و شاغل بودن) با میزان مهارت‌های کارآفرینی معنی‌دار است و قابلیت تعمیم به کل جامعه را دارد.

برای تحلیل بیشتر موضوع، به دلیل طبیعی بودن شاخص‌ها و به منظور سنجش و مقایسه میانگین میزان مهارت‌های کارآفرینی از آزمون آماری تی با دو گروه مستقل استفاده شد. بدین منظور، زنان روستایی در دو گروه خانه‌دار و شاغل قرار داده شدند. در جدول شماره ۸ نتایج آزمون تی با دو گروه مستقل در ارتباط با تفاوت میزان مهارت‌های کارآفرینی از نظر شاغل و خانه‌دار بودن آمده است. برای انجام آزمون تی دو گروه مستقل، ابتدا لازم است

در جدول شماره ۶، میانگین متغیرهای تحقیق به تفکیک روستا آمده است. با توجه به جدول شماره ۶ و تصویر شماره ۳ میانگین شاخص‌های مهارت‌های کارآفرینی ۲/۶۲ است. بیشترین میزان مهارت‌های کارآفرینی مربوط به روستاهای قلعه‌نو فریمان، سنگ‌بست و عشق‌آباد به ترتیب با میانگین ۲/۸۷، ۲/۸۳ و ۲/۸۲ و کمترین میزان مهارت‌های کارآفرینی مربوط به روستاهای احمدآباد، سردشت و انتاتو به ترتیب با میانگین ۲/۴۷ و ۲/۴۸ است. در بین مهارت‌های کارآفرینی، افراد نمونه در مهارت تکنیکی و فنی در حد کم تا خیلی کم با میانگین ۱/۶۳ مهارت دارند. میزان اندک مهارت، بیانگر توجه اساسی به این نوع مهارت است. همچنین افراد نمونه در بین مهارت‌های کارآفرینی، در مهارت مدیریتی در حد متوسط به بالا با میانگین ۳/۰۹ مهارت داشتند. این مهارت نسبت به دیگر مهارت‌های کارآفرینی وضعیت

جدول ۷. رابطه بین متغیرهای فردی و مهارت‌های کارآفرینی

شاغل بودن	بُعد خانوار	تحصیلات	وضعیت تاهل	سن	میزان معناداری	مهارت کارآفرینی
۰/۵۶۳	۰/۵۵	۰/۷۱	۰/۷۸	۰/۷۶	پیرسون	
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	میزان معناداری	

مجله پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

تکنیک تاپسیس و ویکور؛ هر چه کوچک‌تر بهتر (معیارهای منفی در تکنیک تاپسیس و ویکور)؛ و هر چه به مقدار مطلوب نزدیک‌تر بهتر (در تکنیک ویکور و تاپسیس لحاظ نمی‌شود).

ایجاد رابطه خاکستری

در هر سیستم عمومی عوامل متعددی مؤثر هستند که تأثیر متقابل آن‌ها وضعیت و روند رشد و توسعه سیستم را تعیین می‌کند. در تجزیه و تحلیل سیستم‌ها تلاش می‌شود عوامل با اهمیت بیشتر شناسایی شوند، اما در هر سیستم عوامل ناشناخته و یا کمتر شناخته شده نیز وجود دارند. یکی از روش‌هایی که برای مواجهه با این گونه سیستم‌ها استفاده می‌شود، تحلیل رابطه خاکستری است که از اجزای مهم نظریه سیستم خاکستری به شمار می‌رود. ایده اصلی تحلیل رابطه خاکستری به عنوان روش آنالیز کمی، بر این نکته بنا شده است که مقدار نزدیکی و همبستگی رابطه بین دو عامل مختلف در فرایند پویا و در حال رشد است و باید بر اساس میزان شباهت منحنی‌های آن‌ها سنجیده شود. هر چقدر میزان این شباهت بیشتر باشد، یعنی درجه بیشتری از رابطه بین سری‌ها وجود دارد و برعکس. برای سنجش میزان شباهت از درجه رابطه خاکستری استفاده می‌شود. در این گام هر گزینه بر اساس معیارهایی ارزیابی می‌شود (محمدی و مولایی، ۲۰۱۰؛ آذر و همکاران، ۲۰۱۴)

عادی‌سازی مقادیر

زمانی که واحدهای اندازه‌گیری عملکرد شاخص‌های مختلف متفاوت باشند، ممکن است تأثیر برخی از شاخص‌ها نادیده گرفته شود. همچنین زمانی که برخی شاخص‌های عملکرد دامنه گسترده‌ای داشته باشند، ممکن است چنین اتفاقی روی دهد. برای عادی‌سازی مقادیر از یکی از سه فرمول زیر استفاده می‌شود:

برابری واریانس‌ها به کمک آزمون لون^۶ بررسی شود. با توجه به جدول شماره ۸، سطح معنی‌داری آزمون لون در مواردی که Sig.>۰/۰۵ باشد، آزمون تی با فرض برابری واریانس‌ها و در موارد دیگر، آزمون تی با فرض نابرابری واریانس انجام می‌گیرد. همان‌طور که مشاهده می‌شود در مهارت‌های کارآفرینی فرض برابری واریانس در نظر گرفته شده است.

همان‌طور که در جدول شماره ۸ مشاهده می‌شود، میزان معناداری مهارت کارآفرینی در دو گروه زنان خانه‌دار و شاغل با Sig.=۰/۰۴ که کمتر از ۰/۰۵ است، بیانگر وجود تفاوت بین این دو گروه از زنان در سطح اطمینان ۹۵ درصد است. با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان بیان کرد زنان شاغل نسبت به زنان خانه‌دار مهارت کارآفرینی بیشتری دارند، به طوری که داشتن شغل برای یک زن روستایی سبب می‌شود بتواند مهارت کارآفرینی خود را در ابعاد مختلف پرورش دهد.

تحلیل فضایی تفاوت مهارت‌های کارآفرینی زنان

به منظور تحلیل فضایی تفاوت مهارت‌های کارآفرینی زنان در بین روستاهای مطالعه شده از تکنیک تحلیل رابطه خاکستری استفاده شد. تکنیک تحلیل رابطه خاکستری الگوریتمی با گام‌های مشخص دارد. از تکنیک تحلیل رابطه خاکستری برای انتخاب گزینه برتر بر اساس معیارهایی استفاده می‌شود. این تکنیک نیز مانند تکنیک تاپسیس و ویکور با یک ماتریس تصمیم شروع می‌شود، اما در اینجا علاوه بر اینکه بین معیارهای منفی و مثبت تمایز قائل می‌شود، بین مطلوب‌ترین مقدار هم تمایز قائل می‌شود. بر این اساس در ماتریس تصمیم خاکستری سه دسته معیار وجود دارد که عبارتند از: هر چه بزرگ‌تر بهتر (معیارهای مثبت در

6. Levene

جدول ۸. نتایج مقایسه میانگین مهارت کارآفرینی در دو گروه زنان شاغل و خانه‌دار

آماره‌های توصیفی		آزمون لون		آزمون تی برای برابری میانگین‌ها	
میانگین	انحراف معیار	آماره	سطح معنی‌داری	آماره t	درجه آزادی
۲/۵۶	۰/۴۴	۲/۹۸	۰/۰۹	-۲/۰۸	۲۰۷
۲/۷۱	۰/۵۳		۰/۰۴		

مجله پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۵۹۳۱

خواهند داشت (جدول شماره ۹).

تعریف سری‌های هدف مرجع

پس از ایجاد روابط خاکستری با استفاده از فرمول‌های بالا، تمامی ارزش‌های عملکردی مانند زمانی که از مفهوم عادی کردن استفاده می‌شود، بین صفر و یک قرار خواهند گرفت. هر چه X_{ij} به ۱ نزدیک‌تر باشد، مطلوبیت بیشتری دارد. در نتیجه سری مقایسه‌ای که تمام گزینه‌های آن برابر ۱ باشد، بهترین انتخاب خواهد بود. سری هدف مرجع یک سری است که تمامی ارزش‌های عملکردی آن برابر ۱ است و به صورت زیر تعریف می‌شود:

$$X_o = (X_{o1}, X_{o2}, \dots, X_{on}) = (1, 1, \dots, 1, \dots, 1)$$

هرچه سری مقایسه‌ای گزینه i به سری مرجع نزدیک‌تر باشد، در این صورت مطلوبیت بیشتری خواهد داشت. تعریف سری‌های هدف مرجع در منطقه مورد مطالعه به شرح جدول شماره ۱۰ است.

ضریب رابطه خاکستری

با استفاده از ضریب رابطه خاکستری نزدیکی هر X_{ij} به X_{oj} متناظر سنجش می‌شود. هرچه ضریب رابطه خاکستری بزرگ‌تر

هرچه بزرگ‌تر بهتر

$$x_{ij} = \frac{y_{ij} - \min(y_{ij})}{\max(y_{ij}) - \min(y_{ij})}$$

هرچه کوچک‌تر بهتر

$$x_{ij} = \frac{\max(y_{ij}) - y_{ij}}{\max(y_{ij}) - \min(y_{ij})}$$

$$x_{ij} = \frac{|y_{ij} - y^*|}{\max\{\max(y_{ij}) - y^*, y^* - \min(y_{ij})\}}$$

هرچه به ارزش مطلوب y^* نزدیک‌تر بهتر

Y_{ij} = مقدار شاخص هر روستا، $\text{Min}(y_{ij})$ = کمترین مقدار شاخص هر روستا، $\text{Max}(y_{ij})$ = بیشترین مقدار شاخص هر روستا، y^* = ارزش مطلوب.

در مطالعه حاضر برای عادی‌سازی مقادیر از فرمول اول استفاده شده است، چراکه هر چه میزان هر یک از انواع مهارت‌ها در بین زنان روستایی بیشتر باشد زنان مهارت کارآفرینی بیشتری

جدول ۹. عادی‌سازی مقادیر

روستا	بازاریابی	فردی و شخصی	مدیریتی	مالی و حسابداری	ادراکی	ارتباطی	تکنیکی و فنی
باغ‌سالار	۰/۶۳	۰/۷۴	۰/۶۴	۰/۸۷	۰/۴۳	۰/۶۰	۰/۹۵
سعدآباد	۰/۶۰	۰/۶۴	۰/۶۵	۰/۵۵	۰/۷۵	۰/۶۰	۰/۴۶
اقرعلیا	۰/۵۱	۰/۵۶	۰/۵۲	۰/۴۴	۰/۶۰	۰/۶۹	۰/۶۶
هدایت‌آباد	۰/۲۵	۰/۳۹	۰/۳۹	۰/۴۸	۰/۳۴	۰/۴۶	۰/۴۷
التاتو	۰/۰۰	۰/۳۱	۰/۱۶	۰/۵۶	۰/۱۸	۰/۵۵	۰/۶۷
لوشاب فریمان	۰/۶۲	۰/۷۲	۰/۹۸	۰/۷۷	۰/۶۲	۰/۷۹	۰/۶۱
احمدآباد	۰/۰۵	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
بزجانی	۰/۳۵	۰/۲۹	۰/۴۸	۰/۳۶	۰/۵۴	۰/۶۱	۰/۲۲
قلعه‌نو فریمان	۱/۰۰	۰/۹۱	۱/۰۰	۰/۶۰	۱/۰۰	۱/۰۰	۰/۹۴
سنگ‌بست	۰/۷۶	۱/۰۰	۰/۸۴	۱/۰۰	۰/۴۴	۰/۷۴	۱/۰۰
احمدآباد خزایی	۰/۳۵	۰/۵۹	۰/۵۲	۰/۶۴	۰/۵۱	۰/۵۹	۰/۵۴
عشق‌آباد	۰/۹۵	۰/۸۵	۰/۹۳	۰/۷۱	۰/۷۲	۰/۹۲	۰/۷۸
سردشت	۰/۳۴	۰/۳۳	۰/۳۴	۰/۳۸	۰/۳۲	۰/۳۶	۰/۲۸
میاندھی	۰/۴۳	۰/۵۶	۰/۶۴	۰/۶۱	۰/۴۵	۰/۶۸	۰/۶۰
چهاربست باغ	۰/۳۸	۰/۳۹	۰/۶۸	۰/۴۰	۰/۵۲	۰/۶۱	۰/۲۲

پس از محاسبه تمامی ضرایب رابطه خاکستری $\gamma(x_{ij}, x_{ij})$ رتبه رابطه خاکستری با فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$\Gamma(x_o, x_i) = \sum_j^n w_j \gamma(x_{oj}, x_{ij})$$

این فرمول میزان همبستگی سری مرجع هدف و سری مقایسه‌ای را نشان می‌دهد. در این محاسبات وزن شاخص‌هاست که به کمک تکنیک‌هایی مانند FAHP یا آنتروپی، تخصیص نقطه‌ای و غیره محاسبه می‌شود. در این مطالعه برای تعیین وزن از نظر ده نفر از افراد خبره در این زمینه و روش تخصیص نقطه‌ای استفاده شده است. تعیین رتبه رابطه خاکستری در منطقه مورد مطالعه به شرح جدول شماره ۱۲ است.

در جدول شماره ۱۳، میزان امتیاز و رتبه هر روستا را می‌توان مشاهده کرد. با توجه به جدول شماره ۱۳، روستاهای قلعه‌نو فریمان، عشق‌آباد و سنگ‌بست در رتبه‌های اول تا سوم و روستاهای سردشت، التاتو و احمدآباد در رتبه‌های سیزدهم تا پانزدهم قرار گرفته‌اند؛ به این معنی که سه روستای اول مهارت بیشتر و سه روستای آخر مهارت کمتری نسبت به دیگر روستاها دارند.

باشد، نزدیکی بیشتر است. ضریب رابطه خاکستری به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$\gamma(x_{oj}, x_{ij}) = \frac{\Delta_{min} + r\Delta_{max}}{\Delta_{ij} + r\Delta_{max}}$$

برای انجام محاسبات فوق باید Δ_{ij} محاسبه شود:

$$\Delta_{ij} = x_{oj} - x_{ij}$$

بنابراین min کوچک‌ترین مقدار Δ_{ij} و max بزرگ‌ترین مقدار Δ_{ij} خواهد بود. در این رابطه r ضریب تشخیص است و به منظور گسترش یا محدود ساختن دامنه ضریب رابطه خاکستری استفاده می‌شود. ضریب تشخیص که گاهی با ρ یا ζ نیز نمایش داده می‌شود، مقداری بین ۰ و ۱ است و معمولاً ۰/۵ در نظر گرفته می‌شود. بر اساس مطالعه تحلیل حساسیت چانگ و لین (۱۹۹۹) مقدار ۰/۵ ضریب تشخیص متعادل است و ثبات خوبی دارد. تعیین ضریب رابطه خاکستری در منطقه مورد مطالعه به شرح جدول شماره ۱۱ است.

رتبه رابطه خاکستری

جدول ۱۰. تعریف سری‌های هدف مرجع

روستا	بازاریابی	فردی و شخصی	مدیریتی	مالی و حسابداری	ادراکی	ارتباطی	تکنیکی و فنی
باغ‌سالار	۰/۳۷	۰/۲۶	۰/۳۶	۰/۱۳	۰/۵۷	۰/۴۰	۰/۰۵
سعدآباد	۰/۴۰	۰/۳۶	۰/۳۵	۰/۴۵	۰/۲۵	۰/۴۰	۰/۵۴
اقرعلیا	۰/۴۹	۰/۴۴	۰/۴۸	۰/۵۶	۰/۴۰	۰/۳۱	۰/۳۴
هدایت‌آباد	۰/۷۵	۰/۶۱	۰/۶۱	۰/۵۲	۰/۶۶	۰/۵۴	۰/۵۳
التاتو	۱	۰/۶۹	۰/۸۴	۰/۴۴	۰/۸۲	۰/۴۵	۰/۳۳
لوشاب فریمان	۰/۳۸	۰/۲۸	۰/۰۲	۰/۲۳	۰/۳۸	۰/۲۱	۰/۳۹
احمدآباد	۰/۹۵	۱	۱	۱	۱	۱	۱
بزرجانی	۰/۶۵	۰/۷۱	۰/۵۲	۰/۶۴	۰/۴۶	۰/۳۹	۰/۷۸
قلعه‌نو فریمان	۰/۰۰	۰/۰۹	۰/۰۰	۰/۴۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۵
سنگ‌بست	۰/۲۴	۰/۰۰	۰/۱۶	۰/۰۰	۰/۵۶	۰/۲۶	۰/۰۰
احمدآباد خزایی	۰/۶۵	۰/۴۱	۰/۴۸	۰/۳۶	۰/۴۹	۰/۴۱	۰/۴۶
عشق‌آباد	۰/۰۵	۰/۱۵	۰/۰۷	۰/۲۹	۰/۲۸	۰/۰۸	۰/۲۲
سردشت	۰/۶۶	۰/۶۷	۰/۶۶	۰/۶۲	۰/۶۸	۰/۶۶	۰/۷۲
میاندھی	۰/۵۷	۰/۴۴	۰/۳۶	۰/۳۸	۰/۵۵	۰/۳۲	۰/۴۰
چهاربست باغ	۰/۶۲	۰/۶۱	۰/۳۲	۰/۶۰	۰/۴۸	۰/۳۹	۰/۷۸

جدول ۱۱. تعیین ضریب رابطه خاکستری در منطقه مطالعه‌شده

روستا	بازاریابی	فردی و شخصی	مدیریتی	مالی و حسابداری	ادراکی	ارتباطی	تکنیکی و فنی
باغ‌سالار	۰/۵۷	۰/۶۶	۰/۵۸	۰/۷۹	۰/۴۷	۰/۵۶	۰/۹۱
سعدآباد	۰/۵۵	۰/۵۸	۰/۵۹	۰/۵۳	۰/۶۷	۰/۵۶	۰/۴۸
اقرعلیا	۰/۵۱	۰/۵۳	۰/۵۱	۰/۴۷	۰/۵۶	۰/۶۲	۰/۶۰
هدایت‌آباد	۰/۴۰	۰/۴۵	۰/۴۵	۰/۴۹	۰/۴۳	۰/۴۸	۰/۴۸
التاتو	۰/۳۳	۰/۴۲	۰/۳۷	۰/۵۳	۰/۲۸	۰/۵۳	۰/۶۰
لوشاب فریمان	۰/۵۷	۰/۶۴	۰/۹۶	۰/۶۸	۰/۵۷	۰/۷۰	۰/۵۶
احمدآباد	۰/۳۴	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۳۳
بزجانی	۰/۴۳	۰/۴۱	۰/۴۹	۰/۴۴	۰/۵۲	۰/۵۶	۰/۳۹
قلعه‌نو فریمان	۱/۰۰	۰/۸۵	۱/۰۰	۰/۵۶	۱/۰۰	۱/۰۰	۰/۹۰
سنگ‌بست	۰/۶۷	۱/۰۰	۰/۷۶	۱/۰۰	۰/۴۷	۰/۶۶	۱/۰۰
احمدآباد خزایی	۰/۴۳	۰/۵۵	۰/۵۱	۰/۵۸	۰/۵۱	۰/۵۵	۰/۵۲
عشق‌آباد	۰/۹۱	۰/۷۷	۰/۸۸	۰/۶۳	۰/۶۴	۰/۸۶	۰/۶۹
سردشت	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۴۵	۰/۴۲	۰/۴۲	۰/۴۱
میاندی	۰/۴۷	۰/۵۳	۰/۵۸	۰/۵۶	۰/۴۸	۰/۶۱	۰/۵۶
چهاربست باغ	۰/۴۵	۰/۴۵	۰/۶۱	۰/۴۵	۰/۵۱	۰/۵۶	۰/۳۹

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

قوی دارد؛ بدین معنی که با افزایش هر یک از این شاخص‌ها، رتبه روستا در مهارت کارآفرینی زنان کاهش می‌یابد. بر این اساس، روستاهایی که رتبه خاکستری بهتری (کمتری) دارند، افراد باسواد بیشتری نیز دارند.

همچنین بین فاصله تا شهر با آماره پیرسون $0/52$ و رتبه مهارت‌های کارآفرینی رابطه‌ای مستقیم با شدت متوسط وجود دارد؛ بدین معنی که هر چه فاصله روستا تا شهر نزدیک‌تر باشد، رتبه روستا در زمینه مهارت کارآفرینی زنان کمتر خواهد بود. با توجه به میزان معناداری به‌دست‌آمده، بین هر سه شاخص (فاصله تا شهر، تعداد افراد باسواد روستا و جمعیت) با رتبه روستا در زمینه مهارت‌های کارآفرینی زنان رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ بدین معنی که در منطقه مطالعه‌شده با اطمینان ۹۵ درصد این رابطه تصادفی نیست و واقعی است.

همان‌طور که در **جدول شماره ۱۴** مشاهده می‌شود، بین شاخص‌های داشتن مراکز آموزشی راهنمایی و دبیرستان دخترانه در روستا، داشتن دفتر فناوری اطلاعات و دسترسی عمومی به اینترنت، رابطه‌ای معکوس با شدت ضعیف و بسیار ضعیف وجود دارد، اما با توجه به میزان معناداری که بیشتر از $0/05$ است، رابطه

بنابراین روستاهای قلعه‌نو فریمان، سنگ‌بست و عشق‌آباد جزء روستاهایی هستند که مهارت کارآفرینی زنان ساکن در آن‌ها به علت موقعیت جغرافیایی، جمعیت باسواد بیشتر، نزدیک‌بودن به شهرک صنعتی و جاده اصلی مشهد به فریمان بیشتر از دیگر روستاهاست. این عوامل در روستاهای مطالعه‌شده سبب شده است این روستاها و روستاهایی که چنین شرایطی دارند زنانی با مهارت کارآفرینی بیشتر داشته باشند. در روستاهایی چون احمدآباد، التاتو و سردشت به علت پایین‌بودن سطح سواد زنان، وجود فرهنگ سنتی در بین مردان که زن باید در خانه باشد و اجازه کارکردن ندارد، وجود فروشندگانی بسیار در روستا، فاصله از شهر و جاده اصلی، حمایت‌نکردن خانواده، وجود کاغذبازی‌های اداری و غیره سبب شده است در زمینه مهارت‌های کارآفرینی، زنان ساکن در این روستاها و روستاهای مشابه مهارت کارآفرینی کمتری داشته باشند.

در **تصویر شماره ۴**، موقعیت فضایی روستاهای مطالعه‌شده در چهار گروه در بخش مرکزی شهرستان فریمان آمده است. برای بررسی بیشتر، رابطه بین عوامل تأثیرگذار با رتبه مهارت‌های کارآفرینی زنان تحلیل شد. همان‌طور که در **جدول شماره ۱۴** مشاهده می‌شود، جمعیت کل و تعداد افراد باسواد روستا به ترتیب با آماره پیرسون $-0/66$ و $-0/65$ است که با رتبه مهارت‌های کارآفرینی زنان رابطه معکوس با شدت

جدول ۱۲. تعیین رتبه رابطه خاکستری و وزن از طریق تخصیص نقطه‌ای

روستا	بازاریابی	فردی و شخصی	مدیریتی	مالی و حسابداری	ادراکی	ارتباطی	تکنیکی و فنی
باغ‌سالار	۰/۱۱	۰/۰۷	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۷	۰/۰۵	۰/۰۳
سعدآباد	۰/۱۱	۰/۰۶	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۹	۰/۰۵	۰/۰۲
اقرعلیا	۰/۰۹	۰/۰۵	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۲
هدایت‌آباد	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۲
التاتو	۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۵	۰/۰۴	۰/۰۲
لوشاب فریمان	۰/۱۱	۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۰۸	۰/۰۶	۰/۰۲
احمدآباد	۰/۰۶	۰/۰۳	۰/۰۱	۰/۰۰	۰/۰۵	۰/۰۳	۰/۰۱
بیزجانی	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۷	۰/۰۴	۰/۰۲
قلعه‌نو فریمان	۰/۱۹	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۱۴	۰/۰۸	۰/۰۳
سنگ‌بست	۰/۱۳	۰/۱۰	۰/۰۳	۰/۰۱	۰/۰۷	۰/۰۶	۰/۰۴
احمدآباد خزایی	۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۷	۰/۰۵	۰/۰۲
عشق‌آباد	۰/۱۸	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۰۹	۰/۰۷	۰/۰۳
سردشت	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۲
میاندهی	۰/۱۰	۰/۰۵	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۷	۰/۰۵	۰/۰۲
چهاربست باغ	۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۰۳	۰/۰۱	۰/۰۷	۰/۰۵	۰/۰۲
وزن	۰/۱۹	۰/۱۰	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۱۴	۰/۰۸	۰/۰۴

مجله پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

فرهنگ کارآفرینی دارند، مهارت‌های کارآفرینی آن‌ها سبب خوداشتغالی و دگراشتغالی می‌شود. شواهد نشان می‌دهد به طور سنتی زنان در حاشیه قرار گرفته‌اند. این امر باعث شده است زنان از نظر انواع مهارت‌های کارآفرینی چون مهارت‌های ارتباطی یا اجتماعی، تکنیکی و فنی، ادراکی، بازاریابی و کسب‌وکار، مدیریتی، مالی و حسابداری و فردی و شخصی در سطح پایینی

معناداری در این روابط مشاهده نمی‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

چرخه‌های توسعه اقتصادی همواره با توسعه کارآفرینی به حرکت در می‌آید و کارآفرینی موتور رشد و توسعه است. با توجه به اینکه زنان توان کارآفرینی زیادی مخصوصاً در نهادینه‌شدن

جدول ۱۳. مجموع رتبه رابطه خاکستری و امتیاز هر روستا

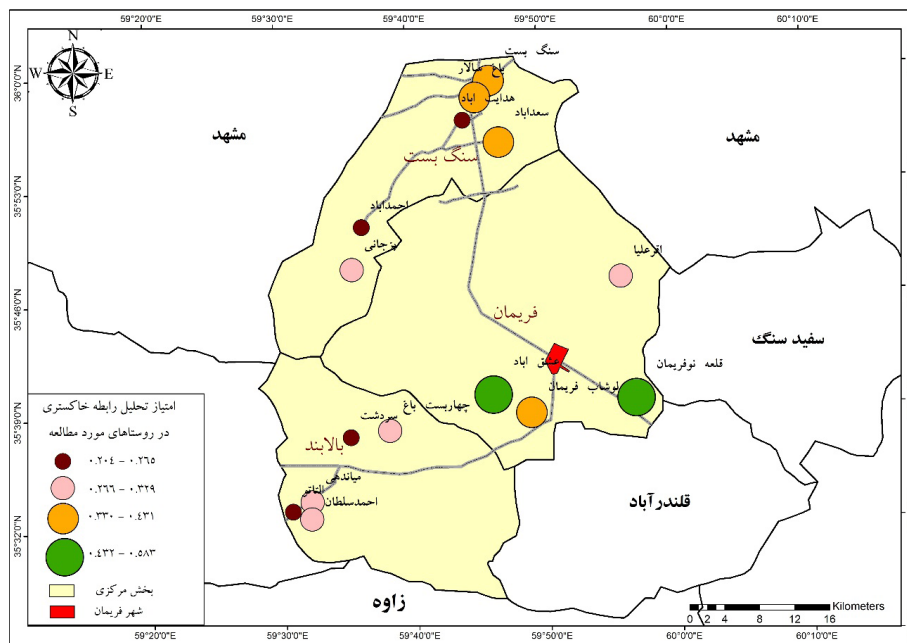
روستا	قلعه‌نو فریمان	عشق‌آباد	سنگ‌بست	لوشاب فریمان	باغ‌سالار	سعدآباد	اقرعلیا	میاندهی
امتیاز	۰/۵۸	۰/۴۸	۰/۴۳	۰/۳۸	۰/۳۶	۰/۳۵	۰/۳۳	۰/۳۱
رتبه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸

روستا	احمدآباد خزایی	چهاربست باغ	بیزجانی	هدایت‌آباد	سردشت	التاتو	احمدآباد
امتیاز	۰/۳۰	۰/۳۰	۰/۲۸	۰/۲۶	۰/۲۶	۰/۲۵	۰/۲۰
رتبه	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵

مجله پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

تحلیل مهارت‌های روستایی

تصویر ۴. امتیاز حاصل از تحلیل رابطه خاکستری به تفکیک روستاهای مطالعه‌شده

مهارت کارآفرینی در زنان روستایی منطقه مطالعه‌شده از طریق نهادهای متولی در نظر گرفته شود. همچنین بین متغیرهای فردی و مهارت کارآفرینی همبستگی مثبت و معنادار با شدت متوسط تا قوی وجود دارد.

می‌توان گفت بین تغییر ویژگی‌های فردی و مهارت کارآفرینی زنان ارتباط وجود دارد. همچنین بین زنان شاغل و خانه‌دار تفاوت معناداری از لحاظ میزان مهارت کارآفرینی وجود دارد، به طوری که زنان شاغل مهارت بیشتری نسبت به زنان خانه‌دار دارند. این توصیفات نشان‌دهنده این است که ویژگی‌های فردی افراد می‌تواند در توسعه مهارت افراد تأثیر مثبتی داشته باشد. اشتغال زنان نیز می‌تواند زمینه توسعه مهارت زنان را فراهم آورد.

قرار بگیرند. از آنجا که مهارت کارآفرینی زنان یکی از مؤلفه‌های مهم کارآفرینی است، پژوهش حاضر با هدف بررسی مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی انجام شد.

نتایج نشان داد زنان روستاهای نمونه از بین هفت مهارت کارآفرینی، در مهارت مدیریتی در بالاترین سطح و در مهارت تکنیکی و فنی در پایین‌ترین سطح قرار دارند. در بین روستاهای مطالعه‌شده، روستاهای قلعه‌نو فریمان، سنگ‌بست و عشق‌آباد بیشترین میانگین و روستاهای احمدآباد، سردشت و التاتو کمترین میانگین مهارت کارآفرینی را بین زنان داشته‌اند. می‌توان گفت که در روستاهای مختلف بین مهارت کارآفرینی زنان تفاوت‌های فضایی وجود دارد. بنابراین، نیاز است آموزش‌های فراگیر و تقویت

جدول ۱۴. رابطه بین متغیرهای تحقیق و رتبه روستاها در مهارت‌های کارآفرینی زنان

میزان معناداری	پیرسون	
۰/۰۰۹	-۰/۶۵	جمعیت کل
۰/۰۵	۰/۵۲	فاصله تا شهر
۰/۰۰۷	-۰/۶۶	تعداد افراد باسواد روستا
۰/۵۶	-۰/۱۶	راهنمایی (دخترانه)
۰/۶۲	-۰/۱۴	دبیرستان (دخترانه)
۰/۵۰	-۰/۱۹	داشتن دفتر فناوری اطلاعات در روستا
۰/۳۲	-۰/۲۸	دسترسی عمومی به اینترنت

تحلیل مهارت‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

مهارت بیشتری داشته باشند، باید در روستا فعالیت بیشتری داشته باشند و ارتباط خود را با کارفرمایان شهرک صنعتی حفظ کنند تا امکان ایجاد کار را برای آن‌ها فراهم کنند.

پیشنهاد می‌شود در روستاها فرهنگ‌سازی شود تا کار زنان تنها به کار خانه معطوف نباشد و زنان بتوانند در خارج از خانه هم شغلی داشته باشند، چرا که در روستاهای مطالعه‌شده زنانی که شغل داشتند نسبت به زنان دار مهارت بیشتری نیز داشتند.

پیشنهاد می‌شود سازمان‌ها در زمینه آموزش کارآفرینی از زنان حمایت بیشتری کنند و فرصت‌های لازم را در اختیار آنان قرار دهند تا زنان بتوانند مهارت‌های خود را در زمینه‌های مختلف کارآفرینی ارتقا دهند. همچنین پس از آموزش، در زمینه‌های مختلف از آنان حمایت شود، چراکه بدون حمایت از زنان در زمینه کارآفرینی، آن‌ها در این زمینه کاری پیش نخواهند برد.

همچنین با توجه به اینکه در روستاهای مطالعه‌شده، زنان در زمینه مهارت‌های فنی و تکنیکی سطح مهارتی پایین‌تری نسبت به سایر مهارت‌ها دارند، لازم است کلاس‌های آموزشی مناسبی در این زمینه برگزار شود.

با توجه به وجود رابطه مستقیم بین افزایش مهارت و سطح سواد، باید زمینه‌های لازم برای افزایش سطح سواد زنان فراهم شود.

تشکر و قدردانی

از همه افرادی که صبورانه در تکمیل پرسشنامه‌ها همکاری کردند تشکر می‌کنیم. مقاله حامی مالی نداشته است.

همان‌طور که مشاهده شد از تئوری خاکستری برای رتبه‌بندی استفاده شده است. در این روش هر چه رتبه خاکستری به‌دست‌آمده از این رویکرد بالاتر باشد، بیانگر این است که آن دسته از روستاها از منظر مهارت کارآفرینی زنان در وضعیت مطلوبی هستند.

نتایج حاصل از رتبه‌بندی روستاهای نمونه بر اساس وضعیت مهارت کارآفرینی زنان حاکی از آن است که سه روستای سردشت، التاتو و احمدآباد با کمترین درجه رابطه خاکستری زنان در وضعیت مطلوبی قرار ندارند و به عنوان روستاهایی با مهارت‌های کارآفرینی کمتر زنان شناخته می‌شوند. بر اساس نتایج حاصل از رتبه‌بندی مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی بخش مرکزی شهرستان فریمان، سه روستای قلعه‌نو فریمان، عشق‌آباد و سنگ‌بست با بیشترین درجه رابطه خاکستری در مقایسه با دیگر روستاهای نمونه از نظر مهارت کارآفرینی زنان در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارند و به عنوان روستاهایی با مهارت‌های کارآفرینی بیشتر زنان شناخته می‌شوند.

همچنین بین تعداد افراد باسواد روستا و جمعیت کل روستا با رتبه روستا در زمینه مهارت کارآفرینی زنان رابطه معکوس با شدت متوسط وجود دارد. روستاهای نزدیک شهر نسبت به روستاهای دورتر در زمینه مهارت‌های کارآفرینی رتبه بهتری دارند. با توجه به میزان معناداری به‌دست‌آمده در این روابط که کمتر از ۰/۰۵ است، این روابط معنادار بوده و ناشی از شانس نبوده است.

نتایج پژوهش با مطالعات محققانی چون جوسو^۷ و همکاران (۲۰۱۱)، لشگرآرا و همکاران (۲۰۱۱) و مخت و همکاران (۲۰۱۳) همسویی بیشتری دارد، چراکه سطح مهارت‌های کارآفرینی منطقه مطالعه‌شده در این پژوهش‌ها در سطح کم تا متوسط است و افراد تحصیل‌کرده مهارت‌های کارآفرینی بیشتری دارند. این محققان در بخش پیشنهادها، به آموزش در زمینه‌های مختلف اشاره کرده‌اند. در بیشتر تحقیقات داخلی که مهارت‌های کارآفرینی را بررسی کرده‌اند، تحقیقات اندکی در زمینه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی صورت گرفته است. با توجه به نقش مهم زنان در کارآفرینی، پژوهش عمیقی به بررسی سطوح مهارتی کارآفرینی زنان نپرداخته است. همچنین در هیچ پژوهشی مهارت کارآفرینی زنان در روستاهای مختلف سطح‌بندی نشده است. در بیشتر مطالعات، تنها سه یا چهار بُعد از مهارت‌ها بررسی شده است. در مطالعه حاضر تلاش شده است با نگاه کل‌نگر و یکپارچه تمامی مهارت‌ها بررسی شود.

با توجه به یافته‌های تحقیق، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

استفاده از تحلیل رابطه خاکستری نشان می‌دهد روستاهای برتر از لحاظ مهارت کارآفرینی، قلعه‌نو فریمان، عشق‌آباد و سنگ‌بست هستند. در این روستاها چنانچه زنان بخواهند سطح

References

- Ahmad Pour Dariani, M., Nickbin, H., & Karimi, A. (2012). [Factors affecting entrepreneurship development through agricultural advisory services corporations in Zanjan Province (Persian)]. *Iranian Journal of Agricultural Economics & Development Research*, 2(4), 535-46.
- Ahmadi, E., & Doust Mohammadlou, H. (2010). [A study of the relationship between the managers' triad skills (Technical, human and cognitive) and effectiveness (Persian)]. *Quarterly Journal of New Approach in Educational Administration*, 1(2), 119-36.
- Ahmadpour, A., Ghasemi, H., & Alikhani Dadoukolaei, M. (2015). [Factors affecting the development of students' entrepreneurial skills at agricultural colleges in Iran (Persian)]. *Agricultural Education Administration Research*, 7(32), 26-40. doi: 10.22092/JAE-AR.2015.102955
- Alidoost, S., Lashgarara, F., & Farajollah Hoseini, S. J. (2013). [Barriers to entrepreneurship development in rural women (Case Study: Garmsar County) (Persian)]. Paper presented at The National Conference on Entrepreneurship and Knowledge Based Business Management, Babolsar, Iran, 13 November 2012.
- Alvani, M., & Roudgar Nezhad, F. (2010). [Model of entrepreneurship development in small and medium enterprises (Persian)]. *Journal of Business Management*, 9(4), 83-88.
- Azar, A., Juneghani, S., & Ahmadi Nick Juneghani, P. (2014). [Fuzzy theory and its function in decision making (Persian)]. Tehran: Saffar Publication.
- Baniasadi, N. (2011). [Investigating the relationship between social capital and entrepreneurship, villages; Case study: Villages of Kerman (Persian)] (MA thesis). Isfahan: Isfahan University of Technology.
- Baum, J. R., & Locke, E. A. (2004). The relationship of entrepreneurial traits, skill, and motivation to subsequent venture growth. *Journal of Applied Psychology*, 89(4), 587-98. doi: 10.1037/0021-9010.89.4.587
- Brixiová, Z., Ncube, M., & Bicaba, Z. (2015). Skills and youth entrepreneurship in Africa: Analysis with evidence from Swaziland. *World Development*, 67, 11-26. doi: 10.1016/j.worlddev.2014.09.027
- Chell, E. (2013). Review of skill and the entrepreneurial process. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 19(1), 6-31. doi: 10.1108/13552551311299233
- Dabson, B., Malkin, J., Matthews, A., Pate, K., & Stickle, S. (2003). *Mapping rural entrepreneurship*. Washington, D.C.: Corporation for Enterprise Development.
- Darban Astaneh, A., Qadiri Masoum, M., Firoozi, M. A. (2012). [The study of relationship between rural administrator's entrepreneurial skills and organizational performance (Case study: Qazvin rural administration province) (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 3(9), 27-59.
- Deakins, D., & Freel, M. S. (2009). *Entrepreneurship and small firms*. New York: McGraw-Hill.
- Eslamieh, F., & Mohammad Davoudi, AH. (2014). [Evaluating elementary school principals level of professional qualifications and skills and its relationship with teachers job commitment and involvement (Persian)]. *Journal of Instruction and Evaluation*, 7(27), 103-16.
- Faraji Sabokbar, H. A., Badri, A., Sojasi Qidari, H., Sadeqloo, T., & Shahdadi Khaje Asgar A. (2011). [Entrepreneurship development ranking (gradation) in rural area by using of PROMETEE technique (Persian)]. *Journal of Human Geography Research*, 75, 53-68.
- Feiz, D. (2009). [The effect of gender on entrepreneurial personality characteristics of students: Case of University of Semnan (Persian)]. *Women's Studies (Sociological & Psychological)*, 7(3), 25-44.
- Haji Zadeh, M., Salehi, M., & Qayekhloo, M. (2012). [The impact of ICT on entrepreneurship skills of educators in Mazandaran vocational and training centers (Persian)]. *Journal of Information and Communications Technology in Educational Sciences*, 2(2), 5-18.
- Heydari Sareban, V. (2012). [Prioritizing the barriers effective on the entrepreneurship of rural women (AHP Method); Case study: Ardabil Province. *Women Studies*, 10(2), 159-177.
- Hosseini, M., & Soleiman Pour, M. (2006). [The effects of promoting the spirit of entrepreneurship in agricultural development process (Persian)]. *Jihad*, 26(273), 250-65.
- Hosseini, T., & Lashgarara, F. (2014). [Identifying the effective factors on development of entrepreneurship skills of rural women cooperatives in Fars Province (Persian)]. *Journal of Agricultural Extension and Education Research*, 7(2), 13-33.
- Hosseinia, Gh. H. Yaghoobi Farani, A., & Seyedin, R. (2014). [Measuring factors affecting female entrepreneur's business performance in rural areas of Mianeh County (Persian)]. *Women in Development and Politics*, 12(4), 545-58.
- Ibrahimipour, H., Habibian, S., Janaizadeh, M., & Nickrooz, Z. (2011). [Role of skills in entrepreneurship (Persian)]. Paper presented at The National Conference on Entrepreneurship, Cooperation, and Economic Jihad, Nain, Iran, 19-20 December 2011.
- Imani Jajromi, H., & Pourrajab Miyandoab, P. (2012). [Review and assessment of the characteristics of Dehyaran entrepreneurial and the effect of technical and professional skills on it (Persian)]. *Journal of Community Development*, 3(2), 107-26.
- Jahangiri, A., & Kalantari Saghafi, R. (2008). [An assessment of entrepreneurial characteristics of telecommunications company managers (Persian)]. *Journal of Entrepreneurship Development*, 1(1), 87-110.
- Jamshidi Kohsari, H., & Ghasemi, M. (2008). [Entrepreneurship: Concepts, roles and skills (Persian)]. *Entrepreneurial Community of University of Tehran, Qom Campus*, 1(1), 56-72.
- Jusoh, R., Ziyae, B., Asimiran, S., & Kadir, S. A. (2011). Entrepreneur training needs analysis: Implications on the entrepreneurial skills needed for successful entrepreneurs. *International Business & Economics Research Journal*, 10(1). doi: 10.19030/iber.v10i1.933
- Kakapour, S., & Khanifar, H. (2014). [The study of relations between social skill of entrepreneurs, market orientation and corporate entrepreneurship among knowledge-based organizations in Tehran (Persian)]. *Journal of Entrepreneurship Development*, 7(24), 349-67.
- Kantor, P. (2002). *Promoting women's entrepreneurship development based on good practice programs: Some experience from the north to the south*. Geneva: International Labour Organization.
- Khodadadi, F., & Hasoumi, T. (2012). [Study of the relationship between the managers' conceptual, humane, and technical skills and their efficiency from the teachers' point of view in girls' high schools in the city of Sari (Persian)]. *Educational Administration Research Quarterly*, 3(3), 75-90.
- Lashgarara, F., Roshani, N., & Najafabadi, M. O. (2011). Influencing factors on entrepreneurial skills of rural women in Ilam City,

- Iran. *African Journal of Business Management*, 5(14), 5536-40. doi: 10.5897/AJBM11.623
- Mirdamadi, M., Lashgarara, F., & Tabib Zadeh, M. (2013). [Identifying challenges in development of entrepreneurial skills of rural women in Qom Province (Persian)]. *Occupation and Society*, 166, 54-8.
- Mohammadi, A., & Molaee, N. (2010). [Applying a multi criteria decision making model based on grey theory in performance evaluation of firms (Persian)]. *Journal of Industrial Management*, 2(4), 125-142.
- Mokhet, S., Movarej, M., Surani, F., & Rajabian, F. (2014). [Skills of entrepreneurial personality of rural youth of Gonbad-e-Kavous County (Persian)]. *Iranian Journal of Agricultural Economics & Development Research*, 44(3), 523-532.
- Morgan, S. L., Marsden, T., Miele, M., & Morley, A. (2010). Agricultural multifunctionality and farmers' entrepreneurial skills: A study of Tuscan and Welsh farmers. *Journal of Rural Studies*, 26(2), 116-29. doi: 10.1016/j.jrurstud.2009.09.002
- Morshedi Estahbanaty, S. S. (2014). How to increase agricultural entrepreneurial skills. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 2(3), 1244-51.
- Norouzzadeh, R. & Kossary, M. (2009). [Description of the characteristics of the quadruplet elements undergraduate curriculum with emphasis on training entrepreneurship skills (Persian)]. *Quarterly Journal of Research and Planing in Higher Education*. 15(4), 1-18.
- Pyysiäinen, J., Anderson, A., McElwee, G., & Vesala, K. (2006). Developing the entrepreneurial skills of farmers: Some myths explored. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 12(1), 21-39. doi: 10.1108/13552550610644463
- Razghandi, N., & Durrani, K. (2008). [Entrepreneurial training strategy: Development and effectiveness (Persian)]. Paper presented at The 1st National Entrepreneurship Conference of Creativity and Future Organizations, Tehran, Iran, 25-26 February 2008.
- Rezvani, M., & Najarzadeh, M. (2009). [Study and analysis of villagers, background knowledge on entrepreneurship in the process of rural development, Case study: South Baraan District (Isfahan County) (Persian)]. *Journal of Entrepreneurship Development*, 1(2), 161-82.
- Saber, F. (2007). [Ways to develop women entrepreneurship in Iran (Persian)]. Tehran: Roshangaran and Motale'at-e Zanan Pub.
- Seuneke, P., Lans, T., & Wiskerke, J. S. C. (2013). Moving beyond entrepreneurial skills: Key factors driving entrepreneurial learning in multifunctional agriculture. *Journal of Rural Studies*, 32, 208-219. doi: 10.1016/j.jrurstud.2013.06.001
- Tabibzadeh, M., & Lashgarara, F. (2013). [Identifying entrepreneurship skills development requirements of rural women in the Qom Province (Persian)]. *Journal of Agricultural Extension and Education Research*, 6(4), 61-72.
- Usman, A. S., & Tasmin, R. (2015). Entrepreneurial skills development strategies through the mandatory students' industrial work experience scheme in Nigeria. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 204, 254-8. doi: 10.1016/j.sbspro.2015.08.148
- Vafae, F., & Shafee, R. (2011). [Survey on the role of organizational factors in the increasing of entrepreneurship in small industrial corporations (Persian)]. *Management Research in Iran*, 14(4), 233-57.
- Yaqubi Ferani, A., Soleimani, A., & Movahedi, R. (2014). [Analysis of factors affecting the entrepreneurship of rural women (Persian)]. *Women's Studies Sociological and Psychological*, 12(4), 7-42. doi 10.22051/jwsps.2015.1493
- Zeraatpishe, Z., Shafie, M. J., Mousavi Zadeh, F. S., Samimi, Kh., & Kananidoost, D. (2015). [Examine the role of entrepreneurial skills development, employment of women in rural (Case study: rural city Kazeroon) (Persian)]. *Journal of Skills Training*, 4(13), 111-24.